

पाठ-२८(ब) संस्कृतपत्रकारिता

सारान्शः

'संस्कृतपत्रकारिता' अपि प्रयोजन- मूलकसंस्कृतस्य एक विशिष्टं क्षेत्रम् अस्ति । अद्यत्वे संस्कृतपत्रकारिता व्यावसायिक दृष्ट्याऽपि महत्त्वपूर्णा । अतः अस्याः स्वरूपमपि विस्तृतं जातम् । स चारक्षेत्रे संस्कृतपत्रकारितायाः विशिष्टः उपयोगः क्रियते । संगणकमाध्यमेन पत्र-पत्रिकाणां कलात्मकरूपप्रदानेऽपि सारल्यं वैशिष्ट्यं च जातम् ।

वस्तुतः नूतनं घटनावृत्तं (राजनैतिकं / सांस्कृतिकं / सामाजिकं / धार्मिकं), आलेखाः (प्राच्यज्ञान-विज्ञानमयाः), व्यक्तित्व-परिचयः, बालकथाः, नाटकम्, बुद्धिकौशलप्रश्नाः, योगः, स्वरचित-पद्यानि, व्यंग्य-हास्य-चित्रं लेखाः वा, खेलजगत्, विश्वबन्धुत्वं, विज्ञापनं, राष्ट्रीयता, समाचारवाचनम् (प्रसारणक्षेत्रे) एतत्सर्वं मिलित्वा एवं संस्कृतपत्रकारितायाः स्वरूपम् ।

संस्कृतपत्रकारितायाः विविधानि क्षेत्राणि-

संस्कृतपत्रकारितायाः विविधानि क्षेत्राणि सन्ति । भवन्तः स्वरुच्यनुसारं जीवने किमपि चेतुं शक्नुवन्ति । यथा हि - आकाशवाणी-दूरदर्शनं च, पत्र पत्रिका प्रकाशनम्, अनुवादः, साहित्यपरिचयः, पर्यटनम्, संगणक ज्ञानम्, सम्पादनम्, संवाददाता, व्यंग्यचित्रम् (कार्टून) ।

शोधक्षेत्रम् - अद्यत्वे अनुदिनं विषयमधिकृत्य शोधकार्यं कुर्वन्ति । तेषाम् शोधकार्यस्य तथ्यात्मकं ज्ञानं प्रकाशनं सर्वथैव उचितम् ।

विज्ञापनम् - पत्रकारितायाः महत्त्वपूर्णक्षेत्रं विज्ञापनम् अपि अस्ति । व्यावसायिकदृष्ट्या वस्तूनां विविधसंस्थानाम्, प्रशिक्षणकौशलानां, सांस्कृतिकमूल्यानाम् जनहितोपयोगिकार्याणाम्, नानाविधानाम् उपलब्धीनां विज्ञापनस्य आवश्यकता भवति ।

आवश्यकोऽयं ज्ञानम्

दैनिक संस्कृत समाचारपत्राणि-

सम्प्रति कानपुरतः 'नवप्रभातम्' (दैनिकम्),

'सुधर्मा' (दैनिकम्), मैसूरतः च

दैनिकसंस्कृतसमाचारपत्रे प्रकाश्यते । एतयोः

प्रमुखसमाचाराः, घटनाः, सूचनाः, विज्ञापनं चित्रकथा,

सुभाषितं च प्रकाश्यन्ते ।

विविधपत्र-पत्रिकाः -

देशे तु शताधिक संस्कृत-पत्र-पत्रिकाणां प्रकाशनं जायते । परम् अत्र आवधिकक्रमेण कासाञ्चित पत्र-पत्रिकाणां नामानि प्रदीयन्ते ।

साप्ताहिकपत्रम्-

गाण्डीवम्

पाक्षिकम्-

दिशा भारती, लोकसंस्कृतम्, दूर्वा, वाक्,

मासिकम्-

भारतधर्ममहामण्डलम्, पारिजातम्,

पत्रिकाः-

भारतोदयः, चन्दामामा, **ब्रजगन्धा** (त्रैमासिकपत्रिका),

अर्वाचीनसंस्कृतम्, संस्कृतमञ्जरी, **भास्वती**

(षाण्मासिकपत्रिका), **संस्कृतप्रतिभा** (वार्षिकी),

शोधप्रभा (वार्षिकी),

अन्य विशिष्टाः पत्रिकाः- संस्कृत विमर्शः, सम्भाषण

सन्देशः, शिक्षा सुधा,

योग्यतां वर्धयत

पत्रिकासु विषयाः-

1. आलेखाः, 2. सुभाषितम्, 3 पद्यानि, 4 कथाः, 5. वार्ताः, 6. संवादः 7. प्रहेलिकाः 8. हास्यम् (चुटुकुल्यः) 9. व्यङ्ग्यचित्रम् (कार्टूनम्) 10. विचारपरकलेखाः 11. शोधपरकलेखाः, 12. भारतीयसंस्कृतेः प्रेरणास्रोतांसि, 13. प्राच्यज्ञान-विज्ञानम्, 14. सम्पादकीयम्, 15. सांस्कृतिक समाचाराः, 16. राष्ट्रीय चिन्तनम्, 17. नाटकम्, 18. दर्शनम्, 19. समसामयिकविषयाः, 20. बालरचनाः, 21. व्याकरणानुशीलनम् 22. पर्यावरणचिन्तनम्, 23 वैदिकं गणितम्, 24. आयुर्वेदः, 25. योगः, 26. विज्ञापनम् 27. उद्घोषणा 28. सूचनाः 29. विषयसूची, 30. व्यक्तित्व-परिचयः ।

विविध विषयाणां संयोजनम्-

पत्र पत्रिकासु विविधाः विषयाः भवन्ति अथवा

विविधविषयकाः पत्रिकाः अपि भवन्ति ।

चित्राणां संयोजनम्-

वस्तुतः चित्राणामपि प्रासंगिकता भवति ।

प्रसंगानुसारमेव सुन्दरचित्रस्य व्यवस्था भवति ।

पंजीयनम्-

राज्ये पत्र-पत्रिकाणां पंजीयनम् अनिवार्यं

परमावश्यकम् च अस्ति । पत्रिकायां कीदृशाः

विषयाः भविष्यन्ति, इत्यपि तत्र पंजीयनकार्यालये

लिखित्वा पूर्वमेव देयम् । अतः पत्र-पत्रिकाणां

प्रकाशनाय राजकीयविशिष्टाः नियमाः सन्ति । तेषाम्

अनुपालनम् प्रकाशकैः/सम्पादकैः सर्वथा कर्तव्यम् ।

अधिकाङ्क्षानाम् अर्जनं कथं भवेत् ।

- पाठस्य सम्यक् रूपेण अध्ययनं कृत्वा भावम् अवगच्छेत।
- पाठे आगतानां कठिन शब्दानां व्याकरणात्मक स्वरूपं जानीयात् ।
- अधिकाधिक अध्याये संदर्भित विषयाणां अध्ययनं कर्तव्यम्।

स्व मूल्याङ्कनम् कुरुत

- अध्यायस्य भावं स्व शब्दैः वर्णयत ।
- अध्याये आगतानां व्याकरण बिन्दुनां अभ्यासं कुरुत ।
- मूल पाठस्य अभ्यासं कुरुत।